

تأثیر آموزش‌های فنی و حرفه‌ای با تکیه بر اقتصاد کوچک خانگی بر اشتغال زنان و بهبود کیفیت تولیدات داخلی در راستای تحقق شعار اقتصاد مقاومتی

مطالعه موردی: شهرستان کهنوج

رضا یعقوبی ساردو*

شایان منتظری**

اکرم جزینی زاده***

فردوس رحیمی****

چکیده

آموزش‌های فنی و حرفه‌ای کلید "اشتغال پایدار" کشور محسوب می‌شود و نیروی انسانی ماهر بازوان حرکت جامعه به‌سوی رشد و تعالی به‌شمار می‌رود. فراگیری مهارت و بهبود توانمندی‌ها سرآغاز هرگونه اشتغال است. با توجه به اینکه در مناطق محروم جنوبی کشور اغلب زنان خانه‌دار هستند، می‌توان با توانمندسازی آنان به‌وسیله آموزش‌های مهارتی و حمایت از آنان برای راه اندازی کسب و کارهای کوچک خانگی نسبت به اشتغال آنان و همچنین بهبود کیفیت محصولات تولیدی این قشر نسبت به تغییر و اصلاح الگوی مصرف اقدام کرد. این تحقیق در شهرستان محروم کهنوج انجام شد و گردآوری اطلاعات از طریق پرسشنامه بود که روایی آن توسط کارشناسان و پایایی آن به‌وسیله فرمول آلفای کرونباخ تأیید گردید. در نهایت نتایج حاصله توسط نرم‌افزار SPSS و آزمون t تحلیل شد. نتایج تحقیق حاکی از آن است که آموزش‌های فنی و حرفه‌ای توانسته است تا حدود زیادی باعث توانمندی‌های زنان خانه‌دار و اشتغال آنان در کسب و کارهای کوچک خانگی و همچنین اصلاح الگوی مصرف آنان و ترغیب به مصرف کالای داخلی به‌خصوص در بخش کشاورزی و صنایع دستی و تحقق اقتصاد مقاومتی در سطح منطقه شود.

واژگان کلیدی: آموزش‌های فنی و حرفه‌ای، مهارت، توانمندی، اشتغال خانگی، اقتصاد مقاومتی.

Email: rezayaqoubisardoo@gmail.com

* کارشناس ارشد کشاورزی،

** کارشناس ارشد کشاورزی.

*** کارشناس ارشد کامپیوتر.

**** کارشناس ارشد کشاورزی.

مقدمه

بیان مسئله و اهمیت

آموزش‌های فنی و حرفه‌ای نقش مهمی در تشکیل سرمایه انسانی از طریق تربیت نیروهای ماهر موردنیاز بازار کار در کشورهای مختلف جهان ایفا می‌کنند. این آموزش‌ها در کشورهای در حال توسعه نه تنها عهده‌دار تربیت نیروی کار مورد نیاز بخش‌های مختلف اقتصاد این کشورها هستند، بلکه از طریق بسترسازی خوداشتغالی، به حل مشکل بیکاری نیز کمک می‌کنند. به علاوه، این آموزش‌ها راه میان بری در مسیر تربیت نیروی انسانی نیز به شمار می‌روند؛ چرا که از یک سو با توجه به بهره‌مندی این آموزش‌ها از مبانی علمی و استفاده از روش‌های پذیرفته شده آموزش‌های کلاسیک راه خود را از یادگیری بر مبنای تجربه عملی جدا کرده و از این طریق راه درازمدت و غیر علمی این نوع فراگیری را کوتاه کرده و این توانایی را در آموزش دیده فراهم می‌کنند تا بتواند خود را در مقابل تغییرات فناوری به آسانی هماهنگ نماید. از سوی دیگر، این آموزش‌ها با همراه کردن آموزش‌های نظری و عملی این امکان را برای آموزش دیده فراهم می‌کنند که همسویی بیشتری با نیازهای بازار کار داشته و از این طریق امکان بیشتری برای جذب آنها در فعالیتهای اقتصادی-اجتماعی فراهم شود.

این آموزش‌ها همچنین از مزیت بازدهی در کوتاه‌مدت و یا میان‌مدت برخوردار هستند. در حالی که آموزش‌های کلاسیک به دلیل هزینه بالا، طولانی بودن دوره آموزش، سهم زیاد آموزش‌های نظری در آنها و در نتیجه بهره‌مندی اندک از عملیات کارگاهی، از جهت هماهنگی با نیازهای بازار کار و جذب در آن دچار مشکل می‌باشند. به همین دلیل کشورهای جهان توجه روزافزونی را به آموزش‌های فنی و حرفه‌ای مبذول داشته‌اند، به طوری که این آموزش‌ها حتی به درون سیستم آموزش‌های آکادمیک این کشورها نیز نفوذ کرده است (پراوین و یزاریا، ۲۰۰۳). مزیت‌هایی که برای آموزش‌های فنی و حرفه‌ای مورد اشاره قرار گرفت، منوط به وجود برخی شرایط در ارائه این آموزش‌هاست که از آن جمله می‌توان به ضرورت برنامه‌ریزی مدون برای این آموزش‌ها، برخورداری از امکانات و تجهیزات کارگاهی مناسب، انتخاب کارآموزان بر اساس توانایی‌های عمومی و انگیزه‌های قوی، استفاده از مربیان مجرب و علاقه‌مند، سهم مناسب آموزش‌های عملی و نظری در این دوره‌ها و طراحی زمان مناسب برای هر یک از دوره‌ها اشاره کرد.

از منظر نظریه سرمایه انسانی، آموزش عمومی موجب سرمایه عمومی و آموزش فنی و حرفه‌ای موجب سرمایه اختصاصی است، مزیت سرمایه دوم این است که به اتکای مهارت‌های کسب‌شده دارندگان آن را برای به دست آوردن جایگاه‌های شغلی بیشتر آماده می‌سازد و همین بینش باعث شده است که در بیشتر کشورهای جهان حتی در سیستم‌های تعلیم و تربیت آن‌ها از دیر باز در کنار مقاطع تحصیلی آموزش‌های عمومی، آموزش‌های فنی و حرفه‌ای نیز مورد نظر واقع شوند.

بر اساس توصیه یونسکو، همه کشورهای نیازمند به یک خط مشی منسجم آموزشی هستند، به نحوی که در آن آموزش‌های فنی و حرفه‌ای به عنوان یک بخش اساسی از این سیستم یکپارچه دیده شده باشند (یونسکو، ۱۹۹۹).

دغدغه ایجاد اشتغال و کاهش بیکاری از جمله مسائل مهم در تمامی کشورهای جهان است. نرخ بالای بیکاری در کشورهای در حال توسعه به علت عدم توازن بین ساختارهای اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و سیاسی از موضوعیت بیشتری برخوردار است. طرح راهبردی مشاغل خانگی مؤید اهمیت استفاده از تمامی فرصت‌ها و پتانسیل‌های اشتغال‌زایی موجود در جامعه است. توجه به راهکارهای جدید که در عین سادگی در تعارض با فرهنگ غالب جامعه نباشد و در عین حال انعطاف لازم در جهت رفع چالش‌های موجود را داشته باشد، ضروری به نظر می‌رسد و حتی در بیشتر کشورهای دنیا توجه به بنگاه‌های اقتصادی کوچک زود بازده به عنوان یک ضرورت پذیرفته شده است. بر اساس تحقیقاتی که توسط سازمان دیدبانی جهانی کارآفرینی در سال ۲۰۰۲ میلادی با در نظر گرفتن ۳۷ کشور جهان صورت گرفته، توسعه کسب و کارهای کوچک و متوسط منجر به کاهش نرخ بیکاری می‌شود.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

پرتال جامع علوم انسانی

تعریف کسب و کار خانگی

کسب و کار خانگی پدیده جدیدی نیست، می‌توان گفت قدمت این کسب و کارها به ظهور مفهوم خانه و یکجانشینی برمی‌گردد (خنifer و همکاران، ۱۳۸۹). پس از انقلاب صنعتی به دلیل مرزی که بین کار و خانه کشیده شد، اهمیت آن کاهش یافت، اما در نتیجه تغییرات و تحولاتی که در فعالیت‌های اقتصادی-اجتماعی امروز به وجود آمده، باعث شد که به این کسب و کارها بیشتر توجه شود. در عصر حاضر با توجه به اهمیت و ضرورت کسب و کارهای خانگی، انسجام تازه‌ای بین کار و خانه ایجاد شده است. این نوع کسب و کارها در حال گسترش هستند، سهم کسب و کارهای خانگی در بین کسب و کارهای جهان ۳۰ درصد است (روزنامه بازار کار، خرداد ۱۳۹۰). این کسب و کارها در ایران نیز سابقه دیرینه‌ای دارند، بسیاری از صنایع دستی که امروزه هم وجود دارند، در منازل و محل سکونت افراد تولید می‌شده است (احمدپور و همکاران، ۱۳۹۰).

در تعریف کسب و کارهای خانگی ابتدا لازم است تفاوت کارکنان خانگی با کارآفرینان خانگی مشخص شود؛ کارآفرینان خانگی، خود به‌طور مستقل یک فعالیت اقتصادی را راه‌اندازی می‌کنند و درباره تولید و ارائه خدمات و فروش محصولاتشان خودشان تصمیم می‌گیرند. درحالی‌که کارکنان خانگی، نه‌تنها در استخدام سازمان بیرونی می‌باشند، بلکه تحت کنترل و نظارت آن سازمان هم قرار دارند. تنها تفاوت آنها با کارکنان معمولی این است که محل کارشان در خانه است. بر این اساس، کسب و کار خانگی را هر نوع فعالیتی که در آن فرد یا افرادی در محل زندگی‌شان بدون اینکه در استخدام یا مدیریت دیگری باشند، به‌طور مستقل و در جهت ایجاد ارزش افزوده به تولید، ارائه خدمات و فروش می‌پردازند (خنifer و همکاران، ۱۳۸۹). در جایی دیگر کسب و کار خانگی طبق تعریفی که اخیراً توسط ماسون ارائه شده عبارت است از: هر واحد کسب و کاری که در فرآیندهایی چون فروش محصولات/خدمات به بازار فعالیت دارد و توسط یک فرد مستقل یا همراه و یا در غیاب تعدادی نیروی کاری اداره می‌شود. لازم به ذکر است که مدیر مالک از منزل مسکونی یا محل سکونت خود برای اداره امور و اعمال فرآیندهای کاری استفاده می‌کند (گلایی و همکاران، ۱۳۸۹).

نوع کسب و کار خانگی به مفهوم درآمدزایی و کسب و کار از طریق انجام فعالیت‌ها در منزل اشاره دارد. بر این اساس زمینه‌های فعالیت‌های کسب و کار خانگی متعدد است و می‌توان بیش از ۱۰۰۰ تیپ شغلی در این حوزه طراحی کرد که برخی از آنها را می‌توان در قالب تجربه‌های تا حدی موفق در بستر سنتی جامعه یافت مانند

رشته‌های هنری، صنایع دستی، صنایع کشاورزی و برخی دیگر را می‌توان در مدل‌های جدید موجود در دنیا یافت و فضای مجازی از قبیل طراحی صفحات وب و IT مانند رشته‌هایی که در زمینه برنامه نویسی، یا لوازم الکتریکی است (کیاکجوری و همکار، ۱۳۹۰).

در آخرین لیست مشاغل خانگی مجاز و قابل انجام در منازل منتشر شده از طرف دبیرخانه ستاد ساماندهی و حمایت از مشاغل خانگی در سال ۹۳ در رشته صنایع دستی ۱۷۳ رشته، در زمینه فروش دستباف و رشته‌های مرتبط ۱۰ رشته، تجارت الکترونیک ۲۷ رشته، امور تولیدات دامی، شیلات، صنایع تبدیلی و تکمیلی کشاورزی، عشایری و امور تولیدات گیاهی ۵۹ رشته، رشته‌های تولیدی صنعت و خدمات ۲۱ رشته و فعالیت‌های تولیدی فرهنگی و هنری ۵۰ رشته تعریف شده است و جمعاً ۳۴۰ رشته مشاغل خانگی در حال حاضر تعریف شده است.

اهمیت کسب و کارهای خانگی

اگرچه کسب و کارهای خانگی به‌ویژه در کشورهای در حال توسعه اغلب به صورت غیررسمی بوده و از آن‌ها درآمد چندانی نصیب دولت‌ها نمی‌شود (تپیل^۱، ۲۰۰۶). اما تحقیق‌ها نشان می‌دهد که این نوع کسب و کارها نقش قابل توجهی در توسعه اشتغال و کارآفرینی ایفا می‌کنند. اغلب این تصور وجود دارد که این نوع کسب و کار در کشورهای فقیر و کم‌تر توسعه یافته رواج دارد، درحالی که آمارها نشان می‌دهد بخش قابل توجهی از نیروی کار کشورهای پیشرفته را کسب و کارهای خانگی و خوداشتغالی در خانه به خود اختصاص می‌دهد. در سال ۱۹۹۸ دفتر نیروی کار امریکا طی یک تحقیق میدانی اعلام کرد که حدود ۶٫۱ میلیون یا ۶ درصد خانوارهای امریکایی یک کسب و کار خانگی را اداره می‌کنند. این تحقیق‌ها نشان می‌دهد که ۱٫۴ میلیون از این کسب و کارها به فردی که خوداشتغال است تعلق دارد (نيس^۲، ۲۰۰۶). آمارها درباره استرالیا قابل توجه است، به طوری که کسب و کارهای خانگی بزرگ‌ترین گروه کسب و کار در استرالیا بوده و تقریباً ۶۷ درصد کسب و کارهای کوچک و ۵۸ درصد کل کسب و کار در این کشور را شامل می‌شود. هم‌چنین این گروه حدود نیمی از کسب و کارهای کوچک در انگلیس و ۵۲ درصد فعالیت بخش خصوصی در امریکا را به خود اختصاص داده است.

۱. Tiplle
۲. NASE

در کشور ما با توجه به ترکیب جمعیتی، کسب و کارهای کوچک خانگی می‌تواند بازدهی مناسبی داشته باشد و در کوتاه مدت و حتی میان مدت در رفع مشکل بیکاری مؤثر باشد. از این رو، سازمان بخشیدن، به روز رسانی و نظام‌بندی کردن کسب و کارهای خانگی یک ضرورت آشکار است. در وضعیت کنونی، به لحاظ مدیریتی و سیاست‌گذاری، هیچ سازمانی به‌طور مشخص متولی کسب و کارهای کوچک خانگی نیست. این مشاغل به‌طور عمده به‌صورت سنتی و بدون جهت‌گیری کلی در کشور رواج دارد، در حالی که اگر بخواهیم این مشاغل به صورت پایدار و در تراز جهانی ایجاد شوند، نیازمند برنامه‌های حمایتی و آموزشی و به‌روز رسانی و استفاده از فناوری‌های روز است. بنابراین، با اجرای این طرح طلیعه‌روشنی برای سازماندهی و نظام‌مند کردن کسب و کارهای کوچک خانگی به‌وجود می‌آید و به تدریج ضمن شکل‌گیری یک نظام مدیریتی مشخص، زمینه مناسبی برای شکل‌گیری نهاد متولی این مشاغل به‌وجود می‌آید.

پیشینه تحقیق

لاریجانی و شعبانی‌نژاد (۱۳۸۹) پژوهشی را با عنوان بررسی نقش کسب و کارهای خانگی در توسعه اشتغال و کارآفرینی زنان انجام دادند. نتایج نشان داد که رابطه‌ای مثبت و مستقیم میان موقعیت زنان و توسعه‌یافتگی کشور وجود دارد و مشارکت زنان به عنوان نیمی از نیروهای فعال جامعه در فعالیت‌های اقتصادی به تحقق توسعه و عدالت اجتماعی منجر می‌شود.

آقای مجتبی رضایی راد و خانم نورا عطار در مقاله‌ای با عنوان «بررسی میزان تأثیر آموزش‌های فنی و حرفه‌ای (فناوری اطلاعات) در اشتغال زنان استان مازندران در سال ۱۳۸۸»، به بررسی میزان تأثیر آموزش‌های فنی و حرفه‌ای در رشته فناوری اطلاعات در اشتغال زنان استان مازندران پرداختند.

پاپ زن و همکاران (۱۳۹۱) در پژوهشی با عنوان "ارزشیابی آموزش‌های فنی حرفه‌ای زنان روستایی در زمینه صنایع دستی" به این نتیجه رسیدند که تفاوتی معنادار بین مهارت پیشین و کنونی پاسخگویان در زمینه صنایع دستی پس از شرکت در برنامه‌های آموزش فنی و حرفه‌ای به دست آمد. بررسی تفاوت در تغییر دانش زنان روستایی بر حسب سطح تحصیلات، حاکی از آن بود که اختلافی معنادار بین تغییر دانش زنان روستایی در سطوح گوناگون تحصیلی وجود دارد.

امین بیدختی (۱۳۸۸) با تحقیقات خود در زمینه نقش آموزش‌های فنی و حرفه‌ای در استان سمنان نشان داد که آموزش‌های فنی و حرفه‌ای تا حد زیادی می‌توانند در هریک از بخش‌های کشاورزی، صنعت و خدمات برای فراگیران اشتغال ایجاد کنند. خنیفر و همکاران (۱۳۸۹) در تحقیقی به نام نقش انگیزه‌ها و جمعیت‌شناسی در کارآفرینی خانگی در سال ۸۹ به این نتیجه رسیدند که کسب و کارهای خانگی غالباً جزء بخش پنهان و غیر رسمی اقتصاد می‌باشند اما نقش قابل توجهی در ثروت و رشد اقتصادی یک جامعه و توسعه سرمایه اجتماعی آن دارند. چنانچه به زعم برخی اندیشمندان فرصت‌های کسب و کار خانگی باعث خوداشتغالی در راستای رفع کاستی‌ها و تأمین نیازهای محلی یک اقتصاد شده و راه را برای توسعه پایدار اقتصادی هموار می‌نماید. توسعه کارآفرینی از خانه باعث توسعه اشتغال و ارتقاء سطح کارآفرینی در یک جامعه می‌شود.

نجاحی و قاسم پور (۱۳۸۹) در تحقیقی به نام مروری بر مدل‌های رایج کسب و کار خانگی و ارائه مدل مناسب برای ایران، بیان کردند که صنایع دستی در کشور ما به واسطه مزیت‌های نسبی که داراست، پتانسیل ایجاد اشتغال و سرمایه‌گذاری مولد را در گذشته داشته است.

ناهید و قنبری (۱۳۹۰) در تحقیقی با عنوان بررسی نقش کسب و کارهای خانگی در اشتغال‌زایی و کارآفرینی جوانان تحقیقی انجام داده‌اند که در آن بیان می‌دارند کسب و کارهای خانگی به عنوان شرکت‌کنندگان عمده در ایجاد ثروت اجتماعی و پایگاه‌های اجتماعی، بخشی ضروری از کسب و کار را تشکیل می‌دهند.

کیاکجوری و باقرزاده لاکانی (۱۳۹۰) در مقاله‌ای تحت عنوان نقش کسب و کار خانگی در توسعه اقتصادی به نقش کسب و کار خانگی در اشتغال پرداختند که با توجه به ترکیب جمعیتی کشور و بازدهی مناسب در کوتاه‌مدت و حتی در میان‌مدت، کسب و کار خانگی را کلیدی برای رفع مشکل بیکاری دانستند.

اهداف

در این مقاله کاراموزان آموزش دیده در مرکز آموزش فنی و حرفه‌ای شماره ۱۶ شهرستان کهنوج در سه سال اخیر مورد بررسی قرار گرفتند و هدف اصلی از اینکار بررسی تأثیر آموزش‌های فنی و حرفه‌ای با تکیه بر اقتصاد کوچک خانگی بر اشتغال زنان و بهبود کیفیت تولیدات داخلی بود و هدف فرعی آن بررسی این آموزش‌ها بر تغییر و اصلاح الگوی مصرف خانوار و روی آوردن به مصرف تولیدات داخلی خودشان در جهت تحقق شعار اقتصاد مقاومتی مد نظر مقام معظم رهبری می‌باشد. همچنین بررسی شد که کدامیک از رشته‌های ارائه شده در مرکز توانسته است تعداد افراد بیشتری را در مشاغل خانگی مشغول به کار کند.

روش تحقیق

روش تحقیق پیمایشی (زمینه یاب) است و شیوه اجرایی به صورت مطالعه کتابخانه‌ای - میدانی می‌باشد. این روش وسیله‌ای برای کسب اطلاعات شمرده می‌شود که از مهم‌ترین مزایای آن قابلیت تعمیم نتایج به دست آمده است. ابزار جمع‌آوری داده‌ها از طریق پرسشنامه پنج گزینه‌ای لیکرت صورت گرفته است که در هر پرسشنامه ۵ سؤال مطرح شده است. برای سنجش اعتبار محتوای پرسشنامه از نظرات متخصصان، اساتید دانشگاهی و کارشناسان خبره استفاده شده است و برای تعیین پایایی سؤالات پرسشنامه از ضریب آلفا کرونباخ از سوی نرم‌افزار SPSS استفاده شد که این ضریب معادل ۰,۸۷ به دست آمد که نشانگر پایایی بالای پرسشنامه بود. در نهایت، برای تجزیه و تحلیل داده‌ها و بررسی میزان تأثیر آموزش‌های فنی و حرفه‌ای در فراگیران از آزمون t تک نمونه‌ای استفاده شد.

پرتال جامع علوم انسانی

ابزار گردآوری داده‌ها

جمع‌آوری اطلاعات از طریق پرسشنامه انجام گرفته است. این ابزار با توجه به متغیرهای مورد بررسی، تدوین شده است.

جامعه و نمونه آماری و شیوه نمونه‌گیری

جامعه آماری این پژوهش زنان آموزش‌دیده در مرکز آموزش فنی و حرفه‌ای شماره ۱۶ شهرستان کهنوج و آموزشگاه‌های آزاد شهرستان طی سال‌های ۹۲-۹۴ می‌باشد. کل افراد آموزش‌دیده این مرکز طی سال‌های مورد مطالعه ۱۴۰۰ نفر هستند و با توجه به اینکه ۵۴۰ نفر از این کارآموزان در رشته‌های مرتبط با مشاغل خانگی آموزش دیده‌اند، مطابق با جدول مورگان و کرجسی (جدول استاندارد جمعیت کل و جمعیت نمونه) تعداد ۲۲۲ نفر به عنوان گروه نمونه و طبق نمونه‌گیری تصادفی انتخاب و مورد بررسی قرار گرفتند.

فرضیه‌های تحقیق

- ✓ آموزش‌های فنی و حرفه‌ای در ایجاد اشتغال پایدار برای فراگیران به‌خصوص مشاغل کوچک خانگی مؤثر است؛
- ✓ آموزش‌های فنی و حرفه‌ای در تسهیل اخذ وام‌های کم‌بهره و بلندمدت بانکی برای راه‌اندازی و توسعه مشاغل کوچک خانگی مؤثر است؛
- ✓ کسب و کارهای خانگی ناشی از آموزش‌های فنی و حرفه‌ای در اصلاح الگوی مصرف خانوار و ترغیب آنان به مصرف کالاهای تولیدی خودشان و کمک به بهبود تولیدات داخلی مؤثر است.
- ✓ راه‌اندازی مشاغل کوچک خانگی بعد از فراگیری مهارت‌های فنی و حرفه‌ای در افزایش تولید ملی و کمک به تحقق شعار اقتصاد مقاومتی مقام رهبری مؤثر است.
- ✓ آموزش‌های فنی و حرفه‌ای در ایجاد کسب و کارهای کوچک خانگی نسبت به سایر مراکز آموزشی از قبیل دانشگاه‌ها، مدارس، میراث فرهنگی، جهاد کشاورزی، جهاد دانشگاهی و... مؤثرتر است.

یافته‌ها

برای پاسخ‌گویی به هر یک از سؤالات از آزمون t (t-test) استفاده شده و بر اساس جدول توزیع t و آماره آزمون t سطح معنی‌دار رابطه محاسبه شده است. هدف از این بخش این است که با استفاده از روش‌های آزمون فرض، بتوان به سؤالات پاسخ داد.

سؤال اول تحقیق: آیا آموزش‌های فنی و حرفه‌ای در ایجاد اشتغال پایدار برای فراگیران به‌خصوص مشاغل کوچک خانگی مؤثر است؟

محاسبات انجام‌شده حاکی از آن است که مقدار t محاسبه‌شده (۱۲,۴۵) با درجه آزادی $d.f = 221$ و سطح خطای $\alpha = 0,05$ از مقدار t بحرانی (۱,۶۴۵) بیشتر است. بنابراین، فرضیه مخالف صفر تأیید و فرضیه صفر رد می‌شود. پس از دیدگاه آموزش‌دیدگان، آموزش‌های فنی و حرفه‌ای در ایجاد اشتغال پایدار برای فراگیران به‌خصوص مشاغل کوچک خانگی مؤثر است. بررسی‌های اسناد و مدارک موجود نیز مؤید این مطلب هستند، به‌طوری که یافته‌های این پژوهش با یافته‌های امین بیدختی (۱۳۸۸) همسو بوده است.

سؤال دوم تحقیق: آیا آموزش‌های فنی و حرفه‌ای در تسهیل اخذ وام‌های کم‌بهره و بلندمدت بانکی برای راه‌اندازی و توسعه مشاغل کوچک خانگی مؤثر است؟

محاسبات انجام‌شده حاکی از آن است که مقدار t محاسبه‌شده (۵۷,۷۰) با درجه آزادی $d.f = 221$ و سطح خطای $\alpha = 0,05$ از مقدار t بحرانی (۱,۶۴۵) بیشتر است. بنابراین، فرضیه مخالف صفر تأیید و فرضیه صفر رد می‌شود. پس از دیدگاه آموزش‌دیدگان، آموزش‌های فنی و حرفه‌ای در تسهیل اخذ وام‌های کم‌بهره و بلندمدت بانکی برای راه‌اندازی و توسعه مشاغل کوچک خانگی مؤثر است. بررسی‌های اسناد و مدارک موجود نیز مؤید این مطلب هستند، به‌طوری که یافته‌های این پژوهش با یافته‌های خلاق (۱۳۸۵) همسو است.

سؤال سوم تحقیق: آیا کسب و کارهای خانگی ناشی از آموزش‌های فنی و حرفه‌ای در اصلاح الگوی مصرف خانوار و ترغیب آنان به مصرف کالاهای تولیدی خودشان و کمک به بهبود تولیدات داخلی مؤثر است؟

محاسبات انجام‌شده حاکی از آن است که مقدار t محاسبه‌شده (۲۷,۳) با درجه آزادی $d.f = 221$ و سطح خطای $\alpha = 0,05$ از مقدار t بحرانی (۱,۶۴۵) بیشتر است. بنابراین، فرضیه مخالف صفر تأیید و فرضیه صفر رد می‌شود. پس از دیدگاه آموزش‌دیدگان،

آموزش‌های فنی و حرفه‌ای در اصلاح الگوی مصرف خانوار و ترغیب آنان به مصرف کالاهای تولیدی خودشان و کمک به بهبود تولیدات داخلی مؤثر است. بررسی‌های اسناد و مدارک موجود نیز مؤید این مطلب هستند، به طوری که یافته‌های این پژوهش با یافته‌های محمدنیا و همکاران (۱۳۹۱) همسو است. بر اساس نتایج این تحقیق نتیجه گرفته می‌شود که می‌توان با گسترش آموزش‌های فنی و حرفه‌ای نسبت به توسعه مشاغل خانگی اقدام کرد و خانوارها پس از تولید محصولات با کیفیت می‌توانند تا حد زیادی نیاز مصرفی خود را تأمین کنند و از خرید کالاهای وارداتی خودداری کنند که اینکار در درازمدت منجر به تغییر اصلاح الگوی مصرف خانوار و بهبود کیفیت تولیدات داخلی و بالا رفتن قدرت رقابت با محصولات وارداتی می‌شود.

سؤال چهارم تحقیق: آیا راه‌اندازی مشاغل کوچک خانگی بعد از فراگیری مهارت‌های فنی و حرفه‌ای در افزایش تولید ملی و کمک به تحقق شعار اقتصاد مقاومتی مقام معظم رهبری مؤثر است؟

محاسبات انجام‌شده حاکی از آن است که مقدار t محاسبه‌شده (۲۹,۳) با درجه آزادی $d.f = 221$ و سطح خطای $\alpha = 0,05$ از مقدار t بحرانی (۱,۶۴۵) بیشتر است. بنابراین، فرضیه مخالف صفر تأیید و فرضیه صفر رد می‌شود. پس از دیدگاه آموزش‌دیدگان، آموزش‌های فنی و حرفه‌ای در افزایش تولید ملی و کمک به تحقق شعار اقتصاد مقاومتی مقام معظم رهبری مؤثر است. بررسی‌های اسناد و مدارک موجود نیز مؤید این مطلب هستند، به طوری که یافته‌های این پژوهش با یافته‌های محمدنیا و همکاران (۱۳۹۱) همسو است. یافته‌های این تحقیق نشان می‌دهد که می‌توان با توانمندسازی افراد و سوق آنان به کسب و کارهای خانگی نسبت به افزایش تولید ملی و کاهش وابستگی خانوار به کالاهای خارجی به قدرتمند شدن اقتصاد ملی تا حد زیادی کمک کرد و ضمن تحقق اقتصاد مقاومتی زمینه را برای ظهور هر چه بیشتر جهاد اقتصادی مد نظر مقام معظم رهبری آماده نمود.

سؤال پنجم تحقیق: آیا آموزش‌های فنی و حرفه‌ای در ایجاد کسب و کارهای کوچک خانگی نسبت به سایر مراکز آموزشی از قبیل دانشگاه‌ها، مدارس، میراث فرهنگی، جهاد کشاورزی، جهاد دانشگاهی و ... مؤثرتر است؟

محاسبات انجام‌شده حاکی از آن است که مقدار t محاسبه‌شده (۳۳,۴) با درجه آزادی $d.f = 221$ و سطح خطای $\alpha = 0,05$ از مقدار t بحرانی (۱,۶۴۵) بیشتر است. بنابراین، فرضیه مخالف صفر تأیید و فرضیه صفر رد می‌شود. پس از دیدگاه آموزش‌دیدگان،

آموزش‌های فنی و حرفه‌ای در ایجاد کسب و کارهای کوچک خانگی نسبت به سایر مراکز آموزشی از قبیل دانشگاه‌ها، مدارس، میراث فرهنگی، جهاد کشاورزی، جهاد دانشگاهی و... مؤثرتر است. بررسی‌های اسناد و مدارک موجود نیز مؤید این مطلب می‌باشند، به طوری که یافته‌های این پژوهش با یافته‌های امین بیدختی (۱۳۸۳) همسو است.

لازم به ذکر است در پایان این تحقیق و پس از مطالعات میدانی و بازدید از طرح‌های خانگی اجرا شده مشخص شد در رشته‌های صنایع دستی (به‌خصوص صنایع دستی بومی منطقه) و کشاورزی بیشترین درصد اشتغال رخ داده است، اما متأسفانه به دلیل اینکه این اشتغال به صورت خانگی بوده است، آمار آن در سامانه‌های رهگیری و اشتغال مرکز ثبت نشده است و تقریباً حدود ۶۰ درصد این افراد در حال حاضر حداقل یک کسب و کار خانگی مرتبط با رشته آموزشی خود را راه اندازی کرده‌اند. در ضمن اکثر این افراد خواستار راه‌اندازی رشته‌های آموزشی جدید به‌خصوص قالی‌بافی در سطح شهرستان هستند، اما متأسفانه مرکز فاقد امکانات لازم در این زمینه می‌باشد.

بحث و نتیجه‌گیری

جوامع امروزی به دلیل توسعه روزافزون فعالیت‌های اجتماعی، اقتصادی و تولیدی ناگزیر به داشتن افرادی آموزش‌دیده، توانمند و متخصص و کارآمد به‌عنوان مهم‌ترین عامل پویایی نیاز دارند. این آموزش‌ها می‌تواند در سطوح دانشگاهی و یا به صورت مهارتی باشد و با توجه به این مطلب که ایران درگیر مشکلاتی از قبیل بیکاری، اشتغال ناقص و رشد اقتصاد غیررسمی بوده و از سوی دیگر تعداد قابل ملاحظه‌ای از جویندگان کار فاقد مهارت هستند، نهادهای دست‌اندرکار به منظور افزایش پاسخگویی به نیاز مخاطبان خود که قسمت اعظم آن را گروه‌های آسیب‌پذیر اقتصادی و اجتماعی تشکیل می‌دهند به مسأله آموزش و به‌ویژه آموزش‌های مهارتی در یک سطح کلان توجه بیشتری نموده و تلاش کنند اهداف کلی آموزش و توسعه منابع انسانی را در برنامه‌های خود لحاظ کنند.

از طرفی، دگرگونی‌های دهه‌های اخیر بر نظام آموزش به طور اعم و نظام آموزش فنی و حرفه‌ای به طور اخص، تأثیرات شگرفی داشته است. محور این تحولات که در ظهور فناوری‌های جدید و مبادله ارتباطات و اطلاعات متبلور شده است، ساخت اقتصاد جدیدی ایجاد کرده است که در آن نیروی کار بیشتر با اتکاء بر دانش‌های جدید می‌تواند نقش مهم‌تری در بازار کار و تولید ایفا کند. در این شرایط، بازارها دیگر به

عنوان تنها مکان انجام مبادلات اقتصادی بر حسب محیط جغرافیایی در نظر گرفته نمی‌شوند بلکه شبکه‌های نامرئی هرچه بیشتر گسترش می‌یابند و به هم متصل‌تر، یکپارچه‌تر و آشنا تر می‌شوند. بنابراین، تنها با وجود یک نظام فنی و حرفه‌ای متناسب می‌توان نیروی کار چنین بازاری را تجهیز کرد. بر این اساس، آموزش‌های فنی و حرفه‌ای به عنوان آموزش‌های مهارتی مانند هر فعالیت آموزشی دیگر مستلزم برنامه‌ریزی صحیح و اصولی است، به عبارتی، اگر برنامه‌ریزی آموزشی (شناسایی، اولویت‌بندی نیازهای آموزشی و ارزشیابی) به درستی برحسب نیاز بازار کار طرح‌ریزی شود، می‌تواند بازده اقتصادی قابل‌توجهی داشته باشد.

شهرستان کهنوج برای توسعه مشاغل خدماتی و خانگی ظرفیت بزرگی دارد و تجربه جهانی نیز نشان می‌دهد این مشاغل علاوه بر نیاز به سرمایه‌گذاری کمتر، دانش‌بنیان بوده و از آسیب‌پذیری کمتری در نوسانات اقتصادی برخوردارند و به راحتی می‌توانند با شرایط جدید تطبیق یابند و به پایداری اقتصاد نیز کمک شایانی کنند. بنابراین، بر خلاف تصور رایج، این نوع کسب و کار نه تنها مختص زنان و بانوان نیست، بلکه با فراهم آوردن مسیر برای استفاده بهینه از ظرفیت‌ها و فرصت‌های محیطی، می‌تواند از اثرات مهم اقتصادی و اجتماعی آن بهره‌برد. بنابراین، پیشنهاد می‌شود نهادهای آموزشی و متولیان امور فرهنگی جامعه در جهت ترویج و تشویق و توسعه کسب و کار خانگی اقدامات لازم را مبذول داشته تا فرهنگ کسب و کار خانگی در باورها و اعتقادات مردم به عنوان یک ارزش تلقی شود و جایگاه مناسب داشته باشد که نقش رسانه‌ها و مطبوعات بی‌تأثیر نیست.

از مشکلات عمده این‌گونه کسب و کارها، ناهمسازی فضای مسکونی با فضای کسب و کار و به تبع سلب آرامش افراد و امکان بروز اختلاف‌نظر میان خانواده‌هاست و پیشنهاد می‌شود که از سوی متولیان امر مسکن، یک مکان مناسب در محیط خانه برای انجام و ارائه این مشاغل در نظر گرفته شود. بازاریابی و فروش محصولات نیز به عنوان یک دغدغه در توسعه این‌گونه کسب و کارهاست. بنابراین، به‌منظور فروش محصولات و خدمات مشاغل خانگی برپایی جشنواره‌های متعدد فصلی از سوی نهادهای مرتبط مفید به نظر می‌رسد.

از آنجا که این مشاغل بیشتر به صورت سنتی در کشور رواج دارند، به‌منظور توسعه و گسترش محصولات در سطح ملی و جهانی، استفاده از فناوری‌های نوین، شناخت بازار و تبلیغات در سطح ملی و بین‌المللی، رفع محدودیت‌های بازرگانی و همچنین ترغیب افراد در ایجاد خلاقیت و نوآوری در تولید محصولات خانگی و وجود

سیاست‌های حمایتی دولت، پیشنهاد می‌شود که همگی باعث موفقیت در اجرای کسب و کار خانگی می‌شود.

با توجه به جایگاه ارزنده آموزش به‌ویژه آموزش‌های مهارتی در بحث اشتغال به‌خصوص اشتغال خانگی که در این تحقیق به تفصیل به آن پرداخته شد، در پایان به ارائه پیشنهاداتی به منظور بهبود و افزایش کارایی این آموزش‌ها که در نهایت منجر به رفع معضل بیکاری و ایجاد اشتغال مولد پایدار و ارتقاء تولیدات ملی خواهد شد می‌پردازیم:

✓ از آنجا که مربیان به عنوان یکی از ارکان اصلی آموزش‌های مهارتی به شمار می‌آیند، بایستی در گزینش آنان میزان تجربه کار عملی و سابقه تدریس در نظر گرفته شود و از افراد باصلاحیت و مجرب به عنوان مربی استفاده شود. افرادی که دارای علم و مهارت حرفه‌ای مناسب و علاوه بر آن از مهارت تدریس نیز برخوردار باشند و بتوانند معلومات علمی و ذهنی خود را به راحتی و با کیفیت هرچه بهتر به کارآموزان انتقال دهند. مربیان آموزشی باید علاوه بر گذراندن دوره‌های تخصصی مربوط به رشته خود، در دوره آشنایی با تحقیقات، روش‌های فنون تدریس، روان‌شناسی یادگیری و تربیتی و نیز در دوره‌هایی که تحت عنوان کارآفرینی و خوداشتغالی برگزار می‌شود شرکت کرده و ضمن آگاهی از سیاست‌های اقتصادی دولت، در جهت آگاهی کارآموزان از این موارد گام بردارند.

✓ با توجه به بیگانگی دانش‌آموختگان آموزش‌های مهارتی با کارآفرینی و فرآیند آن، پیشنهاد می‌شود به منظور افزایش اطلاعات، دانش و آگاهی‌های کارآموزان و به‌منظور ترویج و اشاعه فرهنگ کارآفرینی، ضمن آنکه این مهم به عنوان یک رسالت و هدف اصلی نهادهای آموزشی تبدیل شود و در برنامه‌ریزی‌های آنان مورد توجه جدی قرار گیرد، آموزش کارآفرینی به‌صورت یک درس یا دوره اجباری به همه آموزش‌دیدگان رشته‌های مختلف ایجاد و اجرا شود.

✓ گزینش صحیح کارآموزان با توجه به استعداد و علائق آنان و نیز در نظر گرفتن مدرک تحصیلی برای آموزش برخی رشته‌ها، در بازدهی هرچه بیشتر این آموزش‌ها مؤثر خواهد بود.

✓ اختصاص ساختمان‌های مناسب برای کارگاه‌های آموزشی و تهیه امکانات و تجهیزات آموزشی بر اساس نیاز و به‌روز کردن آنها، همچنین مجهز کردن کارگاه‌ها به سیستم‌های ایمنی و بهداشت.

✓ هدف‌های آموزشی با توجه به نیازهای روزآمد بخش‌های صنعتی، خدماتی و کشاورزی، تغییرات و تحولات فناوری؛ به‌طور علمی و کاربردی طراحی شود. با توجه به چشم‌انداز کلی آموزش‌های مهارتی که آموزش مناسب منجر به اشتغال است، ارتباط کامل نهادهای آموزشی با بازار کار و استفاده از نظر صاحبان صنایع به منظور شناخت و هماهنگی بین محتوای آموزش‌ها و نیازهای بازار کار از موارد ضروری به نظر می‌رسد.

✓ گرایش به سمت غیرمتمرکز ساختن تصمیم‌گیری‌ها در سطح استان، شهرستان و مراکز آموزشی می‌تواند راهگشا باشد. در واقع، ترویج مدیریت مشارکتی و توسعه مهارت‌های مدیریت و افزایش توان رقابتی مراکز فنی و حرفه‌ای در بهبود کیفیت آموزش‌های مهارتی مؤثر است.

✓ اختصاص بودجه و اعتبار بیشتر برای گسترش مراکز آموزشی به‌منظور همگامی با صنایع و نیز راه‌اندازی دوره‌های آموزشی متناسب با نیازهای بازار در هر منطقه.

منابع

احمد پور داریانی، م و ملکی، ع. (۱۳۹۰). کارآفرینی پیشرفته؛ خانه کارآفرینی تهران. چاپ اول.

امین بیدختی، ع. (۱۳۸۳). نقش آموزش‌های فنی و حرفه‌ای در توسعه خوداشتغالی در استان سمنان. *پژوهش‌نامه علوم انسانی و اجتماعی*، سال چهارم، شماره ۱۶، صفحه ۳۸-۴۹.

خنیفر، ح؛ احمدی آزر، ه و زمانی فر، م. (۱۳۸۹). نقش انگیزه‌ها و عوامل جمعیت‌شناختی در کارآفرینی خانگی، اولین همایش ملی توسعه مشاغل خانگی، تهران.

کیاکجوری، ک و باقرزاده لاکانی، ف. (۱۳۹۰). نقش کسب و کار خانگی در توسعه اقتصادی، اولین همایش ملی توسعه مشاغل خانگی؛ تهران.

گلابی و دیگران. (۱۳۸۹). بررسی اهمیت نقش شخص کارآفرین در بازاریابی کسب و کارهای خانگی محور، اولین همایش ملی توسعه مشاغل خانگی، تهران.

محمدنیا، خ؛ معنوی امری، س س و مهدی‌نیا افرا، ج. (۱۳۹۱). بررسی نقش زنان در تولید ملی، حمایت از کار و سرمایه ایرانی. همایش آموزش فنی و حرفه‌ای و اشتغال در ایران.

ناهید، م و قنبری، م. (۱۳۹۰). بررسی نقش کسب و کارهای خانگی در اشتغال‌زایی و کارآفرینی جوانان، اولین همایش ملی توسعه مشاغل خانگی، تهران.

نجاحی، الف و قاسم پور، ا. (۱۳۸۹). مروری بر مدل‌های رایج کسب و کار خانگی و ارائه مدل مناسب برای ایران، اولین همایش ملی توسعه مشاغل خانگی؛ تهران.

NASE (National Association for the Self-Employed). (۲۰۰۶). How

many home-based businesses are there? From

<http://news.nase.org/news/homebased.asp>.

Tipple, G. (۲۰۰۵). The place of home-based enterprises in the informal sector: Evidence from Cochabamba, New Delhi, Surabaya and Pretoria. *Urban studies*, ۲۲(۴), ۶۱۱-۶۳۲.